

тия предпочтень. У Настены также нет реального выбора: как бы она ни повела себя, ее ожидает трагедия. Личность может только покоряться фатуму (поэтому так важен в повести сквозной мотив судьбы, причем судьбы трагической), и цену человеческой жизни назначает всевластный социум.

Императивный и предельно жесткий социоцентризм, отменяющий суверенность личности и настаивающий на превращении ее в социальную функцию, - вот единственное условие, при котором возможно утверждение духовного идеала повествователя. Как следствие, сокровища русской души, христианско-православные ценности, наконец, патриотизм в повести «Живи и помни», по большому счету, декларативны. В полной мере они проявляются не в поступках персонажей, а в позиции повествователя и непременно в контексте смерти, апокалипсиса. Повествователю, который фактически лишил права голоса своих героев, сделав их где плохими, где хорошими, но только рупорами социума, остается напрямую обратиться к читателю с назидательным призывом: «Живи и помни». Примечательно, что даже читателю не разрешается просто жить, над ним непременно должен довлеть социальный императив.

Можно ставить вопрос шире и говорить о писателе Валентине Распутине, авторе повестей «Деньги для Марии» (1967 г.), «Последний срок» (1970 г.), «Прощание с Матерой» (1976 г.), «Пожар» (1985 г.), «Мать Ивана, дочь Ивана» (2003 г.), которые так же катастрофичны, как и «Живи и помни». В них те же организующие мотивы: неволя, безысходность, смерть. Герои Распутина если и не гибнут, то не живут, а выживают и доживают. Счастливых среди них нет и не предполагается. Появись они, и писателю пришлось бы радикально перестраивать свое мировоззрение, ориентируя его на личность, а не на социум и, следовательно, на гуманистические, а не на национально-духовные идеалы. Но это было бы совсем другое качество таланта, в котором сквозь живое чувство проступает великая мысль, а предельная серьезность сочетается с некоторой легкомысленностью, - качество таланта, наиболее полно воплотившееся в творчестве Пушкина.

ЛИТЕРАТУРА

- Котенко Н.Н. Валентин Распутин: Очерк творчества. М., 1988.
Курбатов В.Я. Валентин Распутин: Личность и творчество. М., 1992.
Лебедев С.Ю. Образ повествователя: структура, типология, функции (на материале малой прозы): Автореф. дис. ... канд. филол. наук / Ин-т литературы им. Я. Купалы НАН Беларуси. Мн., 2003.
Панкеев И.А. Валентин Распутин: По страницам произведений. М., 1990.
Перевалова С.В. Повести В.Г. Распутина: автор и герои («Прощание с Матерой», «Живи и помни», «Пожар»): Учеб. пособие по спецкурсу. Волгоград, 2000.
Раго йша В. Теория літаратуры ў тэрмінах. Мн., 2001.
Распутин В. Г. Собр. соч.: В 3 т. М., 1994. Т. 1.
Семенова С.Г. Валентин Распутин. М., 1987.
Тендитник Н.С. Валентин Распутин: Колокола тревоги: Очерк жизни и творчества. М., 1999.
Тюпа В.И. Категория автора в аспекте исторической поэтики (к постановке проблемы) // Проблема автора в художественной литературе. Устинов, 1985.

Поступила в редакцию 21.04.05.

Александр Юрьевич Горбачев - старший преподаватель кафедры русской литературы.

Ж.Я. БЕЛАКУРСКАЯ

СЕМАНТИЧНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ НАРОДНЫХ ВЫСЛОЎЯЎ У ПУБЛІЦЫСТЫЦЫ ЯКУБА КОЛАСА ПЕРЫЯДУ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ

Впервые анализируются народные изречения в публицистике Я. Коласа военной поры с точки зрения их семантики и способов выражения прагматического потенциала.

It's the first time that the folk sayings in Yakub Kolas's publicism of the war period have been analyzed from the point of view of its semantics and ways of expressing pragmatic potential.

1. Значную цікавасць уяўляе вывучэнне мовы не толькі мастацкіх твораў Я. Коласа, але і яго публіцыстыкі, у якой пісьменнік выступав як вялікі майстар

слова, які тонка адчувае стылістычныя і функцыянальныя асаблівасці разнастайных моўных сродкаў, выразна ўсведамляе магчымасці іх уздзеяння на чытача і грамадства ў цэлым. Публіцыстыка перыяду Вялікай Айчыннай вайны вызначаецца надзвычайнай выразнасцю і эмацыянальнай напоўненасцю. У артыкулах і выступленнях пісьменніка, напісаных у 1941-1945 гг., з усёй глыбіней выявіўся грамадзянскі тэмперамент Я. Коласа - публіцыста, патрыёта-антыфашыста, сына беларускай зямлі. У часы цяжкіх выпрабаванняў мастацкае слова песняра з'яўлялася сілай, якая арганізоўвала свядомасць людзей, дапамагала мабілізаваць пачуцці і волю народа на барацьбу з фашысцкімі захопнікамі. У гады вайны пяро пісьменніка было прыроўнена да штыка салдата, баявое заклінальнае слова ўспрымалася як бомба і сцяг. Так, у газеце «Віцебскі рабочы» партызаны, звяртаючыся да любімага пісьменніка з нагоды яго 60-годдзя, пісалі: «Вашы творы служаць для нас вострай зброяй. Яны клічуць да пометы, да барацьбы, усяляюць у сэрца кожнага партызана і партызанкі нястомную сілу, баявую рашучасць, натхняюць нас на новыя перамогі, на канчатковы разгром нямецкіх фашысцкіх прышэльцаў» («Віцебскі рабочы», 21 лістапада 1942 г.).

2. Тэматычны дыяпазон публіцыстыкі Я. Коласа перыяду Вялікай Айчыннай вайны дастаткова шырокі, ён вызначаецца разнастайнасцю жанравага ўвасаблення. Гэта такія катэгорыі публіцыстычных жанраў, як **аналітычныя артыкулы** («На бітву, браты-беларусы!», «Злачынцы суда не мінуць», «Набліжаецца час расплаты» і інш.; усяго 19), **мастацка-публіцыстычныя нарысы** («На руінах Гомеля», «Лагерь смерці»), **прамовы** («Беларусь! ніколі не аддадуць нямецкім захопнікам сваёй волі, сваёй зямлі, сваёй незалежнасці», «Прамова на II Усеславянскім мітынг у Маскве», «Прамова на VI сесіі Вярхоўнага Савета БССР»), **фельетон** «Гітлер і чарадзей», якія друкаваліся ў газетах «Звязда», «Савецкая Беларусь», «Літаратура і мастацтва», «Правда», «Известия», «Літаратурная газета», «Фрунзевец» і іншых выданнях на працягу 1941-1945 г. Сярод 23 публікацый ваеннага часу 12 напісаны на беларускай мове, 11 - на рускай.

3. Публіцыстыка - гэта своеасаблівы летапіс эпохі, яна асвятляе самыя важныя праблемы грамадства - палітычныя, сацыяльныя, маральна-этычныя і інш. Усё, чым карыстаецца аўтар (лексіка, фразеалогія, вобразныя сродкі, сінтаксіс), вызначаецца сацыяльна-ацэначнымі якасцямі і магчымасцямі з пункту гледжання эфектыўнага і мэтанакіраванага ўплыву на чытача ці слухача. Публіцыстыка - гэта і моўнае мастацтва асобага роду. Яна прыныпова адрозніваецца ад мастацкай літаратуры. Але калі аўтар публіцыстычнага артыкула - пісьменнік, то яго публіцыстычнае слова па сваім эмацыянальна-вобразным уздзеянні набліжаецца да слова мастацкага, а сама публіцыстычная лексіка падпарадкоўваецца законам пабудовы мастацкага тэксту, у якім рэалізуецца яго прагматычны патэнцыял.

Публіцыстычныя артыкулы Я. Коласа пабудаваны па класічных канонах адпаведнага жанру. Адметнасцю іх з'яўляецца мэтанакіраванае ўжыванне моўных сродкаў з адмоўнай ці дадатнай канатацыяй. Ацэначныя якасці публіцыстычных коласаўскіх тэкстаў уласцівы размоўнай і кніжнай лексіцы. Я. Колас шырока выкарыстоўвае багаты арсенал рытарычных сродкаў: паралелізм канструкцый, анафару, эпіфару, антытэзу, гіпербалу, стылёвыя кантрасты, а таксама стылістычныя рэсурсы сінтаксісу - кпічныя сказы, звароткі, стрыжнёвым эмацыянальным цэнтрам якіх з'яўляюцца дзеясловы загаднага ладу. Такое ўзаемадзеянне публіцыстычнага і мастацкага маўлення выключна выразна праяўляецца ў яго публіцыстычных артыкулах.

4. Як і творы мастацкай літаратуры, публіцыстычныя тэксты пісьменніка маюць загалоўкі. Назвы артыкулаў Я. Коласа з'яўляліся своеасаблівымі заклікамі-маніфэстамі, у якіх аўтар сканцэнтравана выражаў свае адносіны да нямецкіх агрэсараў, сваё захопленне воінамі Чырвонай Арміі і партызанамі, заклікаў народ да супрацьстаяння ворагу, прадказваў захопнікам і іх прыслужнікам немінучую смерць: «*На бітву, браты-беларусы!, Да зброі, беларускі народ!*» «*К месці, братыя славяне!*», «*Набліжаецца час расплаты*», «*Слава тебе, освободительница народа*», «*Чудо-богатырям Красной Армии*», «*Жыві, Беларусь*» і г. д. Загалоўкі артыкулаў спрыяюць стварэнню неабходнай прэсупазіцыі і

праспекцыйна інфармуюць аб характары і змесце тэксту. Такім чынам, з пункту гледжання лінгвістычнага ўвасаблення назвы коласаўскіх артыкулаў бачацца як згорнутыя моўныя знакі, на аснове якіх чытач ці слухач зможа пабудаваць сваю праекцыю тэксту. Гэта праекцыя - своеасаблівая інтэрпрэтацыйная мадэль, у якую ўваходзяць механізмы аксіялагічнай інтэрпрэтацыі, што дазволіць чытачу ці слухачу зрабіць у далейшым адпаведны інтэгральны вывад з арыентацыяй на тэкст, які будзе разгортвацца.

5. У фарміраванні семантычнай структуры коласаўскіх публіцыстычных артыкулаў з боку іх сэнсава-запраграмаванага значэння надзвычай важную ролю адыгрываюць фразеалагізмы, прыказкі, прымаўкі, параўнанні, афарызмы, выкарыстанне якіх падпарадкавана тэме і галоўнай думцы тэксту. Выконваючы тэкстаўтваральныя функцыі, выслоўі набываюць характар філасофскіх сентэнцый, у якіх замацаваны жыццёвы вопыт і маральныя нормы беларускага народа. Нават узятыя самі па сабе, па-за кантэкстам, яны з'яўляюцца своеасаблівымі «тэкстамі ў тэксце», што ў гранічна сціслай форме ўключаюць два пласты інфармацыі - знешнесітуацыйны і ўнутранасітуацыйны. Знешнесітуацыйны (дэнататыўны, кагнітыўны) змест вызначаецца прадметнымі адносінамі і ўяўляе сабой прэпазіцыю, якая мае прэдыкатна-аргументную структуру. Унутранасітуацыйны змест мае прагматычны характар і накіраваны на ўдзельнікаў камунікацыі. Так, выслоўе *орды разбойніка Гітлера* - словазлучэнне, што ўключае тры лексемы: *орды* (орда) *разбойнік* і *Гітлер*, якія маюць адмоўную канатацыю. Апошнія канкрэтызуюць і адначасова ўзмацняюць адмоўнае лексічнае значэнне словазлучэння ў цэлым. Такім чынам, знешнесітуацыйны змест выслоўя ў праекцыі да зместу тэксту артыкула ў цэлым і адпаведна слухача ші чытача запраграмаваны аўтарам, які сам становіцца ўдзельнікам камунікацыі,

Публіцыстычныя артыкулы Я. Коласа ваеннай пары - не толькі ўзор выкарыстання ў тэксце трапных народных выслоўяў. Дзякуючы ім найперш актуалізуецца семантычны патэнцыял артыкулаў, узрастае прагматычная і нацыянальна-культурная адметнасць тэксту ў цэлым. Ужыванне народных выслоўяў носіць аргументаваны характар, што павышае магчымасці іх «дэкадзіравання» як стэрэатыпаў народнай свядомасці. Пры гэтым большай устойлівасцю, пэўнасцю ў семантычных адносінах вызначаецца знешнесітуацыйны змест, які і структурна, і рэфэрэнтна арганізаваны. Устойлівасці знешнесітуацыйнага зместу спрыяе пэўнае тэматычнае адзінства, што ў сваю чаргу абумоўлівае традыцыйнасць лексічнага складу. Тым не менш, адзначаецца дастаткова вялікая колькасць семантычных палёў, якія маюць месца ў складзе публіцыстычных артыкулаў: назвы бытавых рэалій, жывёл, раслін, лексіка, звязаная з ежай, хатняй гаспадаркай, словы, якія абазначаюць розныя катэгорыі людзей (сваякі, сацыяльныя статусы і інш.).

6. Тэмы, якія абыгрываюцца Я. Коласам ва ўстойлівых выразах-выслоўях, найперш тычацца ваеннай праблематыкі: беларускага народа, воінаў Чырвонай Арміі, беларускіх партызанаў, усіх сумленных людзей - з аднаго боку, асобы Гітлера, яго прыслужнікаў, здраднікаў - з другога. Так, ваенныя дзеянні Чырвонай Арміі Я. Колас параўноўвае з *«громам ваеннай навальніцы»*. Аўтар выкарыстоўвае і такія метафарычныя выразы, як *«Чырвоная Армія жалезнай мятлюю вымятае грабежніцкія орды ашалелага фашызму»*, *«чуецца сталёвыя поступ палкоў Чырвонай Арміі»*, *«Чырвоная Армія крышыць хрыбет гітлераўскага двухногага звяр'я»* і г. д.

Гітлер, паводле слоў пісьменніка, - гэта *«сусветны разбойнік»*, *«ілгун»*, *«падманшчык»*, *«бандзіт з цёмнай дарогі і грабіцель»*, *«апошні вырадак прускай ваеншчыны»*, *«нямецкая паскуда»*, *«паросная свіння»*, *«даўбешка»*, *«нікчэмны фюрэр»*, *«тупы нямецкі свінабой»*, *«нямецкі кат»*, *«душагуб»*, *«бяздушны ідал на гліняных нагах»* і г. д., што *«зашыўся ў нару, як прусак у шчыліну»*, які *«кідаецца ва ўсе бакі, як зацкаваны воўк»*, *«залізвае свае раны, як лабіты сабака»* і г. д., а яго прыслужнік Гебельс - *«кльшаногі недаростак»*.

Нашэсце нямецкіх захопнікаў на беларускую зямлю Я. Колас параўноўвае з *«чорнай хмарай»*, *«саранчай»*, *«кляшчамі, што ўпіліся ў нашу зямлю»*, а саміх немцаў - *«са стадам ашалелых звяроў»*, *«нямецкімі кілбаснікамі»*, *«шалёнымі*

ваўкамі» і г. д. Ужывае аўтар і алегарычныя выслоўі - перыфразы: «чудищи в образе человеческого», «палачи человеческой радости», «геробовицики культуры и истинной цивилизации» і інш.

Зраднакаў Я. Колас называв такімі абразлівымі словамі, як «лізуны», «выскрабкі людской погані», «жывыя кучкі гною», «гітлераўскія падбрэхічы», «нямецкія паслугачы», «плюгавыя падбрэхічы», «моські», «нікчэмныя вошы» і г. д.

Семантыка прыведзеных словазлучэнняў з'яўляецца празрыстай, стэрэатыпнай і «разгадваецца» аўтаматычна. Іх моўны змест зарыентаваны пісьменнікам на імперсанальнага «адрасата» і прадвызначаны абагульненым асэнсаваннем жыццёвага вопыту народа, чалавека як сацыяльнай істоты, яго дадатных ці адмоўных рыс праз прызму коласаўскага ўспрымання і коласаўскай ацэнкі. Рэзкае размежаванне станоўчага і адмоўнага, адпаведны падзел моўных сродкаў на станоўча-ацэначныя і негатыўна-ацэначныя - адметная рыса ваеннай публіцыстыкі Я. Коласа.

7. Семантычная дастатковасць народных выслоўяў з выразным знешне-сітуацыйным зместам, з аднаго боку, з другога - іх абагульненасць, прымушала пісьменніка пазбаўляцца ад дэнататыўнай няпэўнасці тых ці іншых вядомых народных выказванняў. Іх канкрэтызацыі спрыяў такі аўтарскі прыём, як увядзенне ў тэкст слоў, якія ўзмацняюць адраснасць, напрыклад: «Нямецкая погань разяўляе сваю пастку на наш хлеб. Частуйце ж яе так, каб яна адразу ж падавілася першым кавалкам» (параўн. фразеалагізмы: *разявіць рот, падавіцца кавалкам (скарынкай) хлеба*).

З'яўляючыся знакамі сітуацый, выслоўі выкарыстоўваюцца як у поўным, так і ў скарачаным, трансфармаваным, варыянтах, аднак іх ацэначная канатацыя дастаткова выразная і дакладная. Вольнае аперыраванне гатовым, ужо стылізаваным моўным матэрыялам, дае магчымасць пісьменніку як бы пераасэнсаваць яго нанова: «Калі ў вашы рукі пападзецца здраднік, нямецкі паслугач, не шукайце асіны, а вешайце яго на першым жа дрэве».

Нярэдка Я. Колас выкарыстоўвае толькі агульны сэнс крылатага выслоўя, на якім будзецца кантэкст. Узорам такога прыёму служыць трансфармацыя вядомых слоў Кандрата Крапівы, якія сталі эпіцэнтрам вобразнай характарыстыкі цемрашалаў: «Дарэмна ішакі з прарэзлівымі галасамі тужыліся заслانیць сонца сваім доўгім вухам».

Унутранасітуацыйны змест не заўсёды празрысты, і таму ён у значнай ступені характарызуецца няпэўнасцю семантычнага коду. З прагматычнага пункту погляду адно і тое ж выказванне ў залежнасці ад кантэксту, а часта і ад інтанацыі, можа быць папрокам, асуджэннем і г. д., тым не менш, ужыванне выслоўя ў кожным канкрэтным выпадку спрыяе актуалізацыі семантычнай ёмістасці тэксту (напр., ужыванне выслоўяў тыпу «На ўсё ёсць свая часіна», «На свеце ўсё не вечна» і інш.).

8. Народныя выслоўі ўжываюцца Я. Коласам не толькі з мэтай ацэнкі людзей, з'яў ці сітуацый, але і з інфармацыйнай мэтай. У такім выпадку яны спрыяюць канкрэтызацыі той ці іншай змястоўнай інфармацыі: «Чырвоная Армія жалезнай мятлюю вымятае грабежніцкія орды ашалелага фашызму». Такім чынам, выслоўі як бы выконваюць у тэксце функцыі прадпісання, канстатуючы сітуацыю як «уваход» і прагназуючы на гэтай аснове «выхад», г. зн. дадатныя ці адмоўныя эмоцыі і ацэнкі. У гэтай сувязі выслоўі публіцыстычных тэкстаў маюць зададзеную папярэдне ацэначную канатацыю, прадвызначаную мэтайстаноўкамі аўтара, яго грамадзянскай пазіцыяй, верай у перамогу: «Няма на свеце такіх крэпасцей, якіх не скрышыла б крэпасць свабодалюбівага народнага духу». Такія выказванні набываюць характар сілагізмаў, якія служаць жыццёвымі правіламі з сінтэзуючым сэнсам.

9. Карыстаючыся аўтарытэтам агульнанародных выслоўяў, вар'іруючы іх кампаненты, Я. Колас у публіцыстыцы перыяду Вялікай Айчыннай вайны праявіў сябе як мастак слова, што сваю моватворчасць накіраваў на тыпова-вобразную алегарычна-метафарычную форму выказвання. Багацце моўнага матэрыялу, дасціпнасць і дарэчнасць ужывання, афарыстычнасць і структурная лаканічнасць разам з народна-гутарковай формай яго выражэння спрыялі вялі-

каму грамадскаму ўздзеянню публіцыстыкі Я. Коласа перыяду Вялікай Айчыннай вайны.

Крыніцы

Віцебскі рабочы. 1942. 21 ліп.

Колас Я куб . 36. тв.: У 14 т. Публіцыстычныя і крытычныя артыкулы. Мн., 1976. Т. 11.

Паступіў у рэдакцыю 25.04.05.

Жанна Яўгенаўна Белакурская - кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры сучаснай беларускай мовы.

Р.В. АНАНЬЕЎ, П.Л. ДАРАШЧОНАК

МАЛАДЗЁЖНАЯ ПАЛІТЫКА Ў АКУПІРАВАНАЙ БЕЛАРУСІ ЯК СФЕРА ПРОЦІБОРСТВА САВЕЦКІХ ВЫДАННЯЎ І ПРЭСЫ КАЛАБАРАЦЫЯНІСТАЎ

Рассматриваются методы идейной борьбы советской публицистики военного времени с пропагандистскими маневрами нацистской пропаганды и прессы коллаборационистов по привлечению белорусской молодежи к сотрудничеству с оккупационными властями и участию в профашистских организациях.

The article is devoted to the methods of ideological struggle during World War II with nazi and their satellites propaganda against involving Belarusian youth in collaboration with German administration and participation in fascist organizations on the occupied territories.

У гады Вялікай Айчыннай вайны палітычнае супрацьстаянне Савецкага Саюза і Германіі закранала амаль усе бакі жыцця на акупіраваных тэрыторыях, у ліку якіх з верасня 1941 г. апынулася і Беларусь. Сутыкнуўшыся з глыбокай верай пераважнай большасці насельніцтва рэспублікі-партызанкі ў каштоўнасць савецкага ладу жыцця і справядлівы характар усіх форм барацьбы за вызваленне ад нацысцкага рабства, нямецкай прапагандысцкай машыны, нягледзячы на рэзкі кантраст паміж фальшывымі лозунгамі і рэчаіснасцю, разгарнула масіраваную прапаганду «новага парадку» ў акупацыйных і калабарацыянісцкіх выданнях. У першы год вайны маладзёжная палітыка Трэцяга рэйха на беларускай зямлі не выходзіла з рэчышча мерапрыемстваў, сумесных са здрадніцкімі арганізацыямі, і толькі 3 ліпеня 1942 г. А. Розенберг выдаў дэкрэт аб стварэнні маладзёжнага аддзела ў падпарадкаваным яму міністэрстве на акупіраваных усходніх землях.

Генеральныя камісары ў Эстоніі і Латвіі падтрымалі стварэнне ў сябе краёвых маладзёжных арганізацый (Туролак 1993, 134), а камісар В. Кубэ дабіваўся дазволу на ўтварэнне агульнакраёвай маладзёжнай арганізацыі яшчэ некалькі месяцаў, бо дэкрэт аб увядзенні аддзелаў па рабоце з моладдзю на Беларусь і Украіну не распаўсюджваўся, а значыць, не мелася рашэння і на дзейнасць адпаведных саюзаў. Прадстаўнікі Генеральнага камісарыята Беларусі ў лютым 1943 г. заяўлялі пра неабходнасць стварэння ў краі якой-небудзь маладзёжнай арганізацыі: «Мы абавязаны выкарыстаць беларускую моладзь як рэзерв вайны... Гэта павінна быць зроблена з дапамогай асобнай арганізацыі, якую фюрэр даруе беларускай моладзі. Гэта наша дабрачыннасць будзе ўзнагароджана ў сто разоў. Мы павінны прабудзіць у беларускім народзе нацыянальныя пачуцці, паколькі гэта будзе дапамогаць нашай перамозе» (Каваленя 1999. 187).

У першай палове 1943 г. на Беларусі актыўна вялася падрыхтоўка да стварэння Саюза беларускай моладзі (СБМ) - распрацоўваўся статут, пісаліся прапагандысцкія матэрыялы, ішла вучоба акруговых кіраўнікоў, дзейнічалі навучальныя цэнтры - у Альберціне (для хлопцаў) і Драздах каля Мінска (для дзяўчат). У ліпені з'явіліся і друкаваныя органы СБМ - штомесячнік «Жыве Беларусь», вучэбна-інструкцыйныя «Вучэбны лісток» і «Дзённік загадаў». Кіраўнік палітычнага аддзела Генеральнага камісарыята Беларусі Мірш адзначаў: «У шырокіх масах насельніцтва папулярнасць і слава УЛКСМ вельмі вялікая. Моладзь у цяперашні момант ці пасіўна ставіцца да нас, ці наогул нас адмаўляе... І мы цяпер нарэшце павінны што-небудзь рабіць, каб гэту моладзь перацягнуць на свой бок» (Ивлев, Юденков 1988, 200).